

Ը Ն Տ Ա Ն Ի Փ

ՀԱՆԴԵՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼ ՊԻՏԱՆԻ ԳԻՏԵԼԵԱՅ

II. ՏԱՐԻ

15 ՕԳՈՍՏՈՍ 1884

ԹԻԻ 23

ԼԱՅ ԿՈՒՍԱՆՔ

Իննիտաներորդ դարը իրաւանց
դարը պաշտպանեց, այսինքն ուր որ
խաւարը կը տիրեր, ըյս սփռեց. այս
գործը մեծագործութիւն մը այն տանն
համարուեցաւ, երբ իգական սեռի ի-
րաւունքներն ճշգրեց նա:

Դարուս վերջին քառորդին մէջ եւս
այդ իրաւանց արձագանգն հեշեց հայ
կուստանայ, և այդ հրեշտակներն անմե-
ղութեան սկսեցին իրենց գործունէու-
թեան արդիւնքներն յերեւան բերել,
սկսան թողուլ պատրանքը, և իրական
գործերու հտեէ ընթանալ, և ինչ բա-
նի համար որ ամօթ և նախապաշարում
կաշկանդած էին զիրենք, յայն իրա-
խաւարեցան միմիկ:

Երբեմն հայ օրիորդք բանդեալ՝ կը
պարապէին իրենց առտնին գործոց մի-
այն, և մայրիկն տնարար կառաջնորդէր
նոցա աշխատութեանց, այսօր նոքա ու-

ղատ թռիչներ առած գունդ ա գունդ կը
գլմեն լուսոյ կեդրանները, մանկութեան
աշխարհներ, գպրոցներ՝ ուր կուսանին
իրենց կաշումը, կուսանին թէ իրենք,
անուշադարձ ծաղիկներ, պիտի գեղա-
ղարդին բուրաստաններ, կը թողուն եր-
բեմն տանը, ի ձեռին ունենալու հա-
մար գրիչը, և ի՛նչ տուրք այդ գրչէն
կ'ելլեն. ի՛նչ ներշնչում կընդունին, երբ
իրենց կը բացատրուին ուսումներ, գի-
տական ծանօթութիւններ:

Հայ օրիորդներ բարեշրջութեան ու-
րինօք հեռոգհեռէ կը մտաւն պարտուց
և իրաւանց գիտակցութեան, կ'զգան
զայնա ուր իրենցմէ անծանօթ մնացած
էին, և կերթան լուսոյ թեքում գրկա-
խառնելու յառաջդիմութեան հետ. ասի
փրկարար գրկախառնութիւն մ'է: Բախ-
ուք զմեզ չպիտի կրնայ ծաղրել իւրան-
հաճոյ կատակներով, երբ հայ օրիորդք
ժամանակիս ոգւոյն համեմատ աշխատին
ուսման և գիտութեան մշտադալար սար-
տենեօք պրակուելու համար և իրենց
մարց, որք տգէտ էին թէ և, այլ իրենց

առաքինութեամբ անմահացած, նոցա օրինակին հետեւելով՝ լինին առաքելորէ չլիարի ցօղեն անշուշտ հայ դամբաններու վրայ, այլ մեռէ անձանթ մնացած զանձարանները պիտի լուսաւորեն:

Յուզմամբ կը բացուինք, երբ մեր կենաց թերթերը կը թղթատեն երկինք, մեր յայլը կը փարատուի, երբ մեր կատարած գործոց ի վարձ կը գտնենք անգործութիւն, նոյն իսկ երբ կը տեսնենք հայ իգական սեռի յառաջդիմական ձգտումները, երանութիւն մը կ'ըզգենումք: անհուն հրճումնք, զոր ոչ երբէք կընտովք ծածկել:

Մեր ազգային կենաց այնքան արխուր երեւոյթները մեզ վհատութիւն չեն կրնար սրտածաւել, քան որում զարգացման ոգին կը սկսի մանկել ի մեզ, չտիաոր ուսումը բնականապէս է հայ օրիորդաց համար, սերտաւ իմ է այս: Նոյնպէս խնդակցութեան և գրուածաց արժանի է Դպրոցատէր Տիկնանց ընկերութեան բացած վարժարանը, որ նըպատուի ունի վարժուհիներ հասցնել ահա մեծ պէտք մը՝ որ զգալի եղած է մեծապէս Տեսչութեանց և Հոգարարութեանց:

Հայոց կոյսերն ահա մտած են գործունէութեան շրջանակին մէջ, ընկերութեանց կը մասնակցին տոտար թըսով, երբեմն ծաղիկեփունջներ միայն բլրեն ստիւր էին, այսօր ծաղիկեփունջերուն հետ ունին նախարարներ բաւական, նիստ կը գումարեն Ղալաթիւյ մատենադարանը՝ իրենց հաշիւը ներկայեղու աղբին, իրենց նախագահը նոյն է ազգային ժողովոյ նախագահին հետ: յանուն նոյն ընկերութեանց եկեղեցեաց մէջ կը հարգացալին շրջաբերականներ, զորս կը

ստորագրէ նոյնպէս Վարժապետեան:

Մշուշտ զարմանք պիտի պատճառենք մեզ այս գործք, եթէ կարգացած չըլլայինք պատմութեան մէջ տկար մարդոց ձեռքով գործած այնքան մեծագործութիւններ, տաքսութեամբ պիտի հարցունէինք: Եւ կը քաջալիւրէ տկար կարծած սեռը յանգգնագոյն ձեռնարկներու: Եւ այն Եւ հաւատարմութեան Եւ հայ օրիորդներն միեւնոյն իրաւունքներն չունին: Նոքա աւելի յառաջդիմութեան տրամադիր են, որովհետեւ անոնց որոշին մէջ կը բարրութիւն գովութեանց արժանի լինելու տենջ մը, զովքի նախանձայւղութիւն: այդու նոքա կը նկատին ի բարձրագոյն: Նոքա որքան անկարող ցոյց տրուին և մարդկութի իրաւունքներէ զրկուելու գատապարտութիւն, նոքա ունին աւելի բնասունաց մէջ և սակաւ ինչ պաշտօն կամ պաշտօններ կատարելու անկէ դուրս բաւումը գիտեն եւ րոպացի զիմութեան քերոյ կատարած տառքիւնութիւնները, որքան զարմանալի է պատերազմի տահաւոյց մէջ նեւուելը, տիպիւն հէք զօրականը որ մահու և կենաց ընդմէջ կը տարտրերի, վուշ դնել նորա վերջին, ջուր ապա նմա, և որպէս զի արժանոյց ուրթ թշուառը յախտեալանութեան սեւնոյ վրայ, յաւայ և երանութեան ի տեղ: Մարդ այդ տեսարանին վրայ տչերն անթմարթ յառած կը զուգակընէ պատերազմի սեւերնին, որ աղիւնուս պատմական մը կը գեցնէ հովտոյ, որոց վրայ կը ճառագայթէ զիմութեան արշալոյսը:

Հայ օրիորդները եւս առաջին քալարովին կառնուին ընթանալու համար դէպի բարձունքն, նոցա ճակատանքը պիտի բարձրենք ծաղկամբ, վասն զի նոցա բարձր կեանքը վերածնուն

թիւն մը պիտի բլրայ անշուշտ տարագայ սերնդոյ . մէկտի թողունք մեծամտութեան խորհուրդները , ի բայց ցրտենք այն ամպերը , որք մենէ կտրողեն գեղեցկաւայ եթերը : Այսպէս գոտողութիւն և անյատկութիւն թող մուտ չգտնեն մեր կենաց մէջ , Հայ օրփորդաց սրտին խորն :

Մեր բոլորեցունց խղճն է որ դատարարակութեան գործը օրիորդաց պարծանքն լինի , լուսայ տաճարներ՝ նոցա տղատաններն , և նոցա քրտնալծար ճակատները նուիրագործին ի յառաջդիմութիւն , զի ո՛րքան արժանի է գնահատման՝ նոցա զտառարարակութեան կարեւորութիւնը , նոյնքան քաղցր է տեսնել նոցա ճշմանդն ու ջանք , կրթական ասպարիզի :

Մայրիկներք որ Հայ օրփորդաց ազգային և բարոյական դատարարակութիւնը չառաքէ ինպատու կոյր համըմանց , ահա միակ մեզան ուժ կը հակառակին ողջմտութիւն , ազգային սէր , անձնատիրութիւն և այլ բազում ազգութեան յատկանիշեր :

Հոյոց կոյսեր . ընդհանրութեան համակրանք ընդ միշտ պիտի վայելէք , երբ սրտական սեռի հետ մըցիք Ձեր գործունէութեան շրջանակին մէջ , այլ տարբեր աշխատութեանց տարերօք , որք Ձեզ միայն , Ձեր սեռին միայն յատուկ են , և զորս Ձեր ուշագրութեանը արժանի պիտի բնէք յաւէտ . այլ եւս անցած են այն ակաւոր նախապաշարմաները , որք ստորագաս կը գրէին Ձեր քնքոյշ սեռն , սակայն իննեւտասաներ յորդ գարու մատենագիրք , իմաստասէրք կարծես քուէ չեն տար երբէք այդ մարդկային բանավարութենէն ջնջելու ամէն նուաւտացուցիչ մտածութեան , որ

նկուն ըրաւ բնգերկար մարդկային ազգի հագեհատորը :

Հայոց կոյսեր , յարտաւել ջանացէք ունենալ բարեաց քաղցրիկ յիշատակն , զի նոյն այն յիշատակն պիտի վերկենցաղէ նախնեաց կեանքը , որք անցեալ դարերուն մէջ կառույցին հոգիայ շէնքեր մեծագործութեան պատմութեան թերթերուն վրայ . այդ շինութեանց տուրք քարերը համբուրեցէք սրտատրուփ , որք նոցա վեհ ճակատուց կողջակներով թրջուած են : Աշխատեցէք լինիլ բարեհամբոյր , օժտեալ աղնուագոյն հանգամանօք , և այս լինիլ չպահանջեր բնաւ ճիգ մը , միայն թէ ուխտէք միանգամ լինիլ հաւատարիմ Ձեր մարց ընթացքին , որ պիտի լինէ համակ , որ ազնուութիւն է գլխովին :

Հայոց կոյսեր , աղնիւ քոյրեր , մեր ակնկարկութիւնները անշուշտ չպիտի լինին երազներն , զի հոգւոյն ճաճանք չմթաղնիր դիւրաւ , և այդ պիտի ճառագայթէ մեր ամբողջ կենաց վրայ , որպէս զի յապագային բառի թէ ներկային մէջ Հայ օրփորդներ ժպտեցան իբրեւ շնորհագեղ հրեշտակներ , փայլեցան իբրեւ լուսաշող աստղեր , և խրատեցին իբրեւ առաքինութեանց յիշատակներ : Եւ այն ատեն անշուշտ ապագայն իւր կուրծքին վրայ պիտի բարձրացնէ Ձեզ համար արձան մը , որոյ վրայ պիտի քանդակուին այս տողերն . «Օրհնեալ՝ ԺԹ . դարու հայուհիներն» . — Մն , տրիութիւն :

ՄՕՐԸ ՊԱՐԾԱՆՔԸ

Ճիշ մը կը բրդի տան մը ներքին կողմէն, բարակ ու սուր, օրօր մը՝ որ կը խեղդէ զայն, և ճիշ ու օրօր կ'երթան ու կը նուաղին տակաւ. լռութիւն նը կը տիրէ վերտօն, բայց անցորդն որ լսեց ճիգն այն ուր և օրօրն քաղցրալուր՝ գրեց սրտին մէջ մօրը պարծանքը:

Կը հղովին տարիներ, առաւօտ մի կը բացուի դռնակ տանն, կը ցատկէ դուրս մանկիկ մի, վարդ այտերուն վրայ և կայծ աչերուն մէջ ժպիտներ ունի, շատախօս լեզու մը՝ բերնին մէջ, և ոտներուն ծայր՝ թիւեր, ձեռքը՝ մախազիկ, ուր աւելի կը սիրէ գտնել չաքար ու միրգ, քան գրիչ ու գիրք, խռչուն է քան մարդ, հրեշտակ քան տղայ. իրեն չափ դուարթ կ'ին մը կը դիտէ զայն մինչև որ կ'աներևութանայ. տեսնողն դուցէ ըսէ. նա՛ հանդիսագիր՝ մ'է յիմար, սա՛ հանդիսատես մը տխմար, բայց ո՞վ չճանչնար մօրը պարծանքը:

Ամառ իրիկուններն պտղոտի պտուշաճաւոր եղանակն է, մարդիկ կը ցրուին դաշտերը՝ պարտէզներն ու դրօտատեղիները, բայց անոնցմէ առաջ անոնցմէ աւելի յոյսեր ու երազներ կը թափառին ընդունայն, մարդիկ կը վերնորոն զանոնք, կամ՝ կը հալածեն զանոնք, այսչափ կը սիրուին յոյսերն ու երազներ, բայց ա՛յսչափ կատեն անոնք զմարդիկ, փրկիտփայն հեռուէն կը գիտէ ծիծաղով մը, ծիծաղ՝ որ ամբողջ երգիծանութիւն է, իրաւունք ունի. սակայն երբ կ'ինն կ'երևայ բռնած ձեռքէն մանկիկին, իբր մի միակ անձն, յոյսերուն դարանած և անոնց տիրած,

կը տիրի ու կը կտաղի, զի նա ծաղրել կը սիրէ, և կը ծաղրէ զնա՝ մօրը պարծանքը:

Չէ՞ք գար մէյ մը տեսնել սա՛ պտուտինն խոհուն ու խոհակուն, որ սրչափ աշխատասէր է՝ ծնողասէր ա՛յնքան, որ կը քարչէ ետեւէն բխր մը նայուածքներ և իղձեր նոյնքան, որ կը պաշտօնի տանը մէջ, տունէն դուրս, դպրոցին մէջ, անկէ դուրս, որոյ համար կ'ըսեն իւր ուսուցիչներն թէ մե՛ծ պիտի ըլլայ՝ ըլլալէ առաջ մեծ հասակի մէջ, թե՛ մը խիթարութիւնն պիտի ըլլայ մօրկանը՝ ըլլալով հանգերձ միխիթարութիւնն աղգին: Չէ՞ք գար տեսնել այս պտուտնին, որոյ գէմքն ու բարոյք արդէն ինքնին կը վկայեն այս տունուին. ահա՛ դպրոցէն կը դառնայ, իւր ընկերներէն ուննք կը նախատեն զնա, զի թէպէտ իրենք ալ նոյնչափ ճշեցին, երբ տակաւին էին գիտցիկ, բայց չգտան նոյնչափ օրօր, կամ՝ մանաւանդ այնպիսի օրօր, յորմէ հրապուրուելով անցորդ մը գրէր սրտին մէկ կողմն ալ անոնց համար, իրենց մօրը պարծանքը:

Ո՞վ է երիտասարդն այն ժրաջան՝ որ արեւէն առաջ կեղէ գուրս գրնէն, ու կը մտնէ միշտ արեւէն յետոյ, գըպրոցին մարդն էր, ու այժմ՝ մօրդն է գործոյն, չգիտէ յոգնիլ, թէ իսկ յոգնի՝ չգիտէ կտախ. տա՛նն է համոյն, և ա՛յնմ որ կը հսկէ տակաւին տանն այն, ո՞վ է երիտասարդն այն, որուն համար տան դորձերու մէջ կարծրացած բայց այնքան աւելի սրբացեալ երկու համբուրելի ձեռներ կը բարձրանան ամեն իրիկուն յերկինս իվեր, և երբ իջնեն՝ դարձեալ զինքը գգուել ունին նպատակ. ո՞վ է, եթէ ոչ այն՝ որոյ համար հալարաւոր բերաններ կը կրկնեն միտ-

տեղ. ահա մօրը պարծանքը :

Պէ՛տք է շարունակել սակայն դէպ-
քերն , որք կենաց պարագաներն կը
կազմեն . դէպք մը չհնդկնակեց տակա-
ւին միտքն՝ սրբ մէջ սկիզբն միջոցն ու
ծայր լինէլին հաւատարմութեան զուարթ ,
ի՛նչ ընէ սակայն միտքն , երբ կեանքն
ա՛յս է . միտքարաւիլ՝ քաղցր է յուսով ,
և արգարացի է յուսով միտքարաւիլ ,
ահա՛ կան միտքարաւիլներ , բայց
մահն , որ կը խնդայ մահատանդ . երա-
նութեանց վրայ , չթողուր բան մը որոյ
ծայրն նկարագրեն վարդագոյն , ծայր
բառն ինքնին իսկ շա՛տ է ցուցունելու
համար թէ մարդիկ չունին այս կենաց
մէջ յարատեւ երջանկութիւն : Բազմը
որչափ ալ խնայէ ծայրի հասակներուն՝
ծերութիւնը սակայն սկսումայ անհաշտ է
բազմին հետ :

Եւ տարիներ շա՛տ անցան . . . ծե-
րունի կնոջ մը մահճին քով բոլորեալ
էին իւր ազգականներն ու բարեկամներ ,
մանաւանդ մէկ հատիկ զտաւին իւր
հարստիւն ու սրբութիւն , կինն մերձ էր ի
մահ , այլ զուարթ , հակապատկե՛ր մի՛
այն ախուր երեսութին , որ կը շրջա-
պատէր զայն , բարի կնոջ այս գէ՛մք
զուարթ՝ ընդունելու համար մահն , կա-
տարեալ աղացոյց մ'էր թէ գոհ կը մեռ-
նէր նա . զամենքն օրհնեց , և իւր սրբ-
տակցաց համար ըրած օրհնութիւններն
կնքեց վերջին համարոյններով . ո՛չ խօս-
քեր , այլ արտասուքներ պոստաւսու-
նեցին անոր . այս բան ահա միայն քիչ
մը տագնակեց անոր ամբիժ ու պայծառ
ճակատն : Վերջին շունչը վաշխէն վայր-
կեան մ'առաջ անգոր ճիգ մ'ըրաւ եր-
կու խօսք եւս ընելու , անշուշտ ըսելու
համար թէ մարդիկ մահկանացու են ,
թէ երջանիկ են մարդիկ սակայն երբ կը

մեռնին ծերացեալ և շրջապատեալ յորդ-
ւոյ՝ ի թուանց՝ յազգականաց և ի բա-
րեկամաց . բայց որովհետեւ չկարողա-
յաւ , բուռն համարեց փակել աչերն՝
մասնանիչ ցուցնելով զանոնք , որք իւր
բո՛ւն տաւը կը կազմէին , և զա՛յն որ
իւր միտքն էր , որոյ կեանքը համա-
ռօտակի պատմեցի :

Այն մասնանիչ , այն համբ բացատ-
րութիւն , այն խորհրդաւոր նշան՝ կը
թարգմանուի , ահա՛ մօրը պարծանքը :

ԱՐԳՈՄ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆՔ

Քաղցր յիշատակներով , մանաւանդ
բառն սիրալեզ զգացմամբ կհամակութե՛ք՝
երբ կը ներկայանայ մեզ առիթն խօսելոյ
կրթութեան վրայ , զբաղելոյ գոտիա-
րակութեան հարցով , երբ կը գիտեմք
ներկայ սերունդը՝ որ կարծես յառաջ-
գիմութեան համբարաւոր ուխտը հոյա-
կել կուզէ յունկն աշխարհի , կը յաւիշ-
տակութեմբ հիացմամբ :

Ազգային վարժարանք գրեթէ եր-
կու ամիսներէ ի վեր կը կատարեն կամ
կատարեցին իրենց գալուցական տարե-
շրջաններք , քննութիւններ , պարգե-
ւաբաշխութիւններ հանգիստացնելով ա-
ռաջի աղջտիոյ , քննութիւններ՝ որոյ
համար ուրեք ուրեք այնչափ քննիչներ
ներկայացան դժբախտաբար , սակայն
պարգեւաբաշխութեանց հանդէսները
հետզհետէ հրադուրելի երեւութի մը
սակ ներկայացնել կաշխատուի :

Մեր միջոցները չեն ներքը՝ որ ընդ-
հանուր ազգային վարժարանաց քննու-
թեանց և պարգեւաբաշխութեանց տը-
գիւնքն տեղեկացնենք ազգայնաց , տա-

կայն հարկ կը համարիմք միայն Իսկիւ-
տարու կրթական շարժման վրայ մի քա-
նի խօսք գրուցել, հոն կառարուած քնն-
նաթեանց ու պարզեւարտչութեանց
սրբեանց ի մօտոյ տեղեակ լինելով:

Կրթական մասին, որպէս՝ յամենայ-
նի, չպիտի ունենանք մեծամտութիւն,
և պիտի անուանեմք ազգային վարժա-
րանները՝ նախակրթարաններ, անո՛ւն որ-
երբեմն մեր փափկասրտութիւնը կը վի-
րաւորէր: այս կերպով ամէն յաւակ-
նութիւն ի բայ կը թաղուէր, պահելով
մեր վարժարանները՝ ի նախնական վի-
ճակի, գո՛րծ՝ որ մեծապէս փառք պի-
տի լինի մեզ, քան թէ այն թաղերուն
որք իրենց ճգամք կուզեն վարժա-
րանները՝ վարժապետանոցներ բնել պի-
տինքն միշտ ի բարձրագոյն հասնելու
համար վերելակելու ճգնիլ: Եւ այս ճը-
գունքը նման են ճգանց այն անմահին՝ որ
մոմեղէն թեւերով երկնից բարձունքը ել-
նել կերտուէր:

Ահա է՛ր ազգային վարժարաններ
միշտ կը դատապալուէին տխուր ամ-
բատանութեանց, որոց առաջին առ-
նուլ խիստ դիւրին է, երբ հեղհեռե-
լինին Թաղային Խորհուրդք և Հոգա-
բարձութիւնք, Իսկիւտարու Պատ. Խոր-
հրդոց և Հոգարարձութեանց նման,
խնայող և կրթաւեր անդամներով հոմ-
երբ չեն գտնուիր այլ եւս թաղային
խորհրդոց մէջ այնպիսի անձինք՝ որք
անձկանօք իրենց թաղային վարժարանին
նայելով բռն: «Ե՛րբ պիտի այլի ար-
դեօք»:

Այսօր Իսկիւտար կրթական մո-
սին բոլորովին տարբեր երեւոյթ մը կրն-
ծայէ, և այժմ ռիցումը ամենէն աւելի
զօրաւոր կերպով ուշադրութիւն գրա-
ւած է, այնքան յաջողութեամբք պատի-

ուած ազգային երկսեռ կրթարաններու
հետ կը տեսնուին այժմ՝ օտար կրթա-
կան հաստատութիւններ, որոց, աւագ,
անուանքն օտար, իսկ աշակերտներն
հայահիւսներ են: Ընդհանուր կարծեաց
հասանքը այս մասին կը խառլի, մէկ
քանի Հայ ընտանիքներ չեն ըմբռնի-
ր տալիս իրենց պարտքերը առ սրբեակ
Իւրեանց, որք ազգային ներշնչութեամբ
լի պարտին ըլլալ: Ի՛նչ պարզատեղի
անտարբերութիւն է այս, երբ ազգային
յիւսկիւտար մրցման մէջ կը դանուին,
նայն իսկ Իճատիէ կը հաճի մանուկիլ
այժմ և հաւով ուրեմն կը բանայ իւր
վարժարանին դռները, բանալու հա-
մար ընդերկար իւր վրայ ծանրացած նա-
խատինքը, երբ յառաջգիծութիւնը
դպրոցէ դպրոց կընթանայ, ըստը սրտէ
ի սիրտ կը ցլանայ, մանուկ հանճարնե-
րը օգուտ քաղելով իրենց դասատուաց
սուած գրութեան դասերէն, պայծառ
երկնից ներքիւ թռիչ կուտան իւր-
եանց երեւակայութեան, երբ ամէն
կողմ երեկային վերագործող հովուին
երդիրը կը լուին դպրոցական մանուկ-
ներու անմեղ և սրտագրաւ նուազաց
հետ, երբ երևանդ կը բացաւրէ Հը-
րանտին, ժի՛ր մանուկներ, իւր նոյն օրն
ուած դասը, և կը հրճուն երկոքին,
և կամ այս օրիորդը կը լուծէ իւր ըն-
կերուհւոյն մէկ դժուարալոյծ խնդիրը,
քանի՛ քաղցր է Իսկիւտար այսքան յա-
ռաջգիծական ճգամանց մէջ քանի՛ հը-
րապուրիչ է իւր առաջադրած նպա-
տակներուն համար՝ զորս իրագործելն
նախնական պարտք մը պիտի լինի իրեն:

Արդ երբ Իսկիւտար կը ճգնի իւ-
րովանն գոհացում տալ իւր կրթական
պիտոյից, զարմանալի չէ՞ Հայ ծնողաց
ոմանց անտարբերութիւնն գէպի ազգա-

յին վարժարանները, ահա միակ վհատեցուցիչ պարագան՝ որ կը խլէ մեր զուտկները մեր գրկերէն, և օտար ձեռքերու մէջ կը գնէ :

Տեսանք քննութեանց արդիւնքներէն թէ դպրոցական վարչութիւնք ըստ կարի աշխատած էին իւրեանց պարտուց կատարման : Թէեւ մեր դպրոցները ինչ վիճակի մէջ որ լինին, միշտ մեզ համար նուիրական են, ըստ որում նուիրական է արտօնողոյն՝ իւր վրանը, քան թէ յայտ իւր օտարի մը դարպասը, նուիրական են, վասն զի հոն գեղեցիկ տաղաւորութիւններ կ'ընդունին հարուստ եւ աղքատ, վասն զի հոն կը թափուին թշուառ մանկան արցունքը մեծատան որդւոյն ուրախութեան ծանօցով : Հոն կը ծանօթանայ հարուստը աշխարհի մէջ պատահած թշուառութեանց ազդեցութեամբ, հոն կը դիտեայ որքան թէ իրեն համար հանգստեան խորշ մը կայ, եւ այն վարժարանն է, եւ թէ ինք մի օր ուսում ստանալով իւր վաղամեա հօր սգախտը հաղակցող օրիւն ծածկէ հոյակապ շիրմաւ, եւ թէ իւր մօր տխրագին պիտի լինի սփոխումն : Հոն կուսուցանին մանկուոյն՝ անխախտ կրօնական եւ ազգային պարտքեր, որք տարբեր յարկերու տակ տարբեր կերպով պիտի աւանդուին միշտ : Ազգային վարժարաններ՝ հայ մանկուոյն բովըն են, ոտկեհանքն՝ որ մանուկն չաք տի չընայ, այլ պիտի ճանչնայ թէ աշխարհի բոլոր հարստութիւններն չեն կրնար կշտել այս ոսկոյց կոյտերուն հետ : Ինչ երանութիւն մանկան :

Պէտք է պէտք տանք մեր վարժարաններուն, ժողովրդական սփը կրնայ վհատեալ սգիները կազդուրել, շունչ տանք մեր մանկութեան, որ գիտիլի կը

վերածուի, եւ թէ չգրգենք նորա մեռելութիւնը :

Ազգային վարժարաններ ըսելով մենք չուշտ չեմք հասկալու կարգ մը երկրորդական անձանց ընկ չափազանցական նըպատակաւ բացումը գաղութները՝ որք իճատիէի փողոցներուն մէջ աջնափ չառ են, նոյա հիմնադրաց կամ դաստաւաց մէջ կը գտնուին կարող անձինք, այլ սակայն նոյա վարժարաննութիւն մը միայն կը կազմեն, իսկ մեծագոյն մասէն ինչ կրնամք ակնկալել, զորօրինակ երբ մէկը իւր ընտանիքը չը կրնար կառավարել, կոյնը վրայ տմբարիշտ ձեռք կը վերցնէ, դատաւարան կան խորհրդոյ առջեւ կ'ենէ եւ հոն կը խայտառակուի իւր ազօրէն ընթացքին համար, աշակիւն ինչպէս կրնայ դատաւարակ կոչուիլ, մինչդեռ կոմարած մը անգամ չկրնար լինիլ :

Ազնիւ իճատիէցիք, ձեր որդւոց դատաւարութիւնը ըստ ձեռքերու յանձնեցէք, ըստ է որ բարեկազմէք ձեր վարժարանը՝ որ բացման համար կը խնդակցիմ ձեզ, բացում՝ որ կը յուսողըէ մեզ տալուց յաջողութեանց փասին, ուրեմն կեդրոնացուցէք ձեր ոյժերն յոյզ կրթական տուն, որպէս զի իսկիւտար խնդութեամբ տեսնէ իւր կրթական մեծազորութիւնները, եւ վայելէ այն սրտիները՝ զորս իւր վրայ կը գնեն իւր վրայ բարձրացուցած ազգային լուսավորութեան կրթարանք :

ՄՕՐՍ ԿՐՕՆՔԸ

Մեր մօր կրօնքն՝ իւր հանճարին պէս՝ բոլորովին կ'ամբիփութէր իւր հոգւոյն մէջ : Հաւատքին մէջ պատկաւանք ունէր նա , սիրոյն մէջ՝ խանդ , յուսոյն մէջ հաստատութիւն : Առաքինի գործոց մէջ՝ կը բովանդակուէր իւր հաւատքն եւ ոչ թէ պատճառարանութեան : Մօր մէն ժառանգած Աստուծոյ մէկ պարզեւք կը նկատէր հաւատքն , եւ յանդամք կը համարէր քննել զայն ու թոյլ տալ՝ որ օգին մէջ ցնդի այն : Ժամանակ անցնելէ վերջ՝ աղօթից համայն հեշտութիւններն , սքանչացման ամբողջ արցունքները , սրտին ամէն զեղումները կենացը բոլոր անձկութիւններն եւ իւր անմահութեան բովանդակ յայտն այնպէս մը նայնացած էին հաւատքին հետ որ իւր մտացը մէջ՝ այս ամէնը մասն կը կաղմէին գոգցես իւր հաւատքին , եւ այնպէս կը թուէր իրեն՝ որ եթէ հաւատքը կորսնցնէր կամ ալլայլէր զայն՝ պիտի կորսնցնէր միանգամայն իւր անմեղութիւնն , իւր առաքինութիւնն , իւր սիրելիներն ու երջանկութիւններն երկրի վերայ , եւ երջանկութեան առհասարակ սպասներն երկնից մէջ . մէկ խօսքով պիտի կորսնցնէր իւր ասոցէնն ու իւր անդէնն : Ասոր համար յարած իւր հաւատքին այնպէս՝ ինչպէս յարած էր երկնից եւ երկրին : Ասկէ զատ բարեպաշտ նա ծնած էր , ինչպէս մարդ կը ծնի բանաստեղծ . բարեպաշտութիւն՝ այս էր իւր բնութիւնը . սէր առ Աստուած ա՛յս էր իւր կիրքը : Բայց այս կիրքն իւր առարկային անհունութեամբ բնն ու իւր վայելից ապահովութեամբն իսկ , յատակ էր , աղնիւ ու քաղցր ինչ-

պէս էին անոր միւս ամէն կիրքերն ալ :

Այս բարեպաշտութիւնն բուն իսկ իւր բաժինն էր զոր մեզ հաղորդել կը փափաքէր նա եռանդաւովն : Պատրաստել մեզնով Աստուծոյ արարածներ անկեղծ ու ճշմարիտ՝ ա՛յս էր իւր ամենէ տիրական մայրենի խորհուրդը : Ասոր մէջ ալ կը յաջողէր դարձնալ՝ առանց ճգանց ու մասնաւոր դրութեան մը , այլ այն բնական սքանչելի ճարտարութեամբն որուն ոչ մի արուեստական հնարք կարող է հաւատարիլ : Իւր բարեպաշտութիւնն՝ որ կը կաթէր իւրաքանչիւր ներշնչամեղքէն , իւրաքանչիւր գործէն , իւրաքանչիւր շարժումէն՝ կարծես կը շրջապատէր զմեզ՝ այս երկրի վերայ՝ մի երկնային միջոցաւ կը կարծէինք թէ՝ Աստուած իւր եռան էր եւ թէ՝ պիտի լսէինք Ասոր ձայնն ու տեսնէինք զԱնի ինչպէս մեր մօր իսկ թուէր լսել անոր ձայնն , տեսնել զանի ու խօսակցիլ անոր հետ օրուան մէն մի ապաւորութեան միջոցին :

Աստուած մեր բնկերութեան մէջ էր ընդ միշտ : Անոր գաղափարն ճնած էր ի մեզ մեր առաջին եւ մեր ամենէ անպատում՝ ապաւորութեանց հետ : Չը յիշէինք թէ՝ ե՛րբ չէինք ճանչցած զԱնի անորոշ էր մեզ առաջին օրն յուրմ խօսուած էր մեզ Անոր վրայօք :

Իբր երբորդ մը՝ տեսած էինք միշտ զԱնի մեր մօր ու մեր մէջ տեղ : Իւր անունն մայրական կաթին հետ եղած էր մեր շրթանց վերայ , եւ խօսիլ սովորած էինք զայն թփփովելով : Այն արարողութիւններն՝ որք զԱնի ներկայ եւ նայն իսկ զգալի կ'ընէն հոգւոյ , քանի մեծցած էինք , կատարուած էին օրը քսան անգամ մեր աչաց առջեւ : Առա-

ուտ, երեկոյ, ճաշելէն առաջ ու յետոյ բնել տուած. էին մեզ կործ աղօթքներ: Մեր մօր ծունկերն երկարատեն մեր ընտանեկան խորանն եղած էին: Աղօթից ժաման իւր զուարթագին գէմքն քօղարկուած կը լինէր յարգական և քիչ մը հանգիստական լրջութեամբ, որ նոյն իսկ մեր որակն մէջ տպաւորած էր զգացումն մեծութեան այն գործին զոր մայրս մեզ կը ներշնչէր: Երբ աղօթած լինէր մեզ հետ և մեր վերայ, իւր գեղեցիկ գէմքն ալ աւելի քաղցր ու խանդաղատիչ կերպարանք մը կ'ստանար: Կ'զգայինք թէ նա հաղորդուած էր այն ատեն գործութեամբ և զուարթութեամբ՝ զվեզ առաւել ևս թանալու համար անոնցմով:

Երբ ցերեկուան ամէն աղմուկները կը լռէին, երբ բնթրած կը լինէինք արդէն, երբ դրացիներն՝ որք երբեքն այցելութեան կուգային մեզ, լրանայ բնականաբար կը քաշուէին, և երբ փոքրիկ պարտիզին վերայ երկարող լերան սառերը հոն կը տարածէր վերջալոյսն ցերեկուան որ կը լրանար, մայրս վայրկեան մը կը բաժնուէր մենէ: Կամ փոքրր սրահին մէջ և կամ պարտիզին անկիւնը իրմէ հեռի կը թողուր զմեզ: Հանգըստի ու խոկման ժամն իրեն միայն կը վերապահէր:

Այս այն վայրկեանն էր՝ յորում իւր մտադր մէջ նորոգուած բոլոր խորհուրդներովն ու ցերեկ ատեն սրտէն յորդած բոլոր իւր զգացումներովն, նա կ'ամփոփուէր մտօք Աստուծոյ մէջ, յոր այնչափ կը սիրէր նա վեր մխել: Թէև մատաղատի բայց կարող էինք որոշել այն առանձին ժամն՝ որ ամէն ժամերէն պահուած էր նմա: Ինքնաբերաբար կը

հեռանայինք պարտիզի այն անցքէն ուր նա կը պատէր՝ իբր թէ վախ ունենայինք ընդմիջել կամ լռել խորհրդաւոր խոստովանութիւններն իրմէ առ Աստուած, և Աստուծմէ առ ինքն:

84 Օգոստոս 10

Լամարդին

(Շաբաթակիւն)

Գ. Ա. Մ.

ԳՈՐԾԷ ԱՂՋԻԿ

Գործէ՛, աղջիկ, գործէ՛ դուն,
Տո՛ւնդ ըլլայ քեզ գործատուն,
Տունէն հեռի ի՛նչ դադար,
Ի՛նչ գործ գանես քեզ համար:

Գործէ՛, աղջիկ, գործէ՛ դուն,
Կարը՛ խա՛նը՝ մաքրութիւն,
Եւ մօրըդ քով պաշտօն մօր,
Որով լինիս և՛ս ազւոր:

Գործէ՛, աղջիկ, գործէ՛ դուն,
Առանց քեզի չիք մեզ տուն,
Այս է ուսումդ, և այլ ինչ
Քեզ համար են մըշտ ոչի՛նչ:

Ձրսեմ ըզքեզ անյարմար
Լեզուի՛ գործի անհամար,
Բայց ի՛նչ բաժին մօր խոհուն,
Ձուգի՛ս վնեւ մայր մ՛ և դուն:

Գործէ՛, աղջիկ, գործէ՛ դուն,
Տունդ ըլլայ քեզ գործատուն,
Մայրդ ըլլայ քու դասատուն,
Ձանաւէր կոյսն ի՛նչ սիրուն:

ՀՐԱՆՏ

ԵՐԶԱՆԿՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԱԶԳԵՑՈՒԹԵԱՆ ՆԵՐՔԵՒ

Աշխարհիս մէջ ամէն մարդ, մանուկ ընդ ինչպէս ծերունին, այրն՝ ինչպէս կիներն, հաւասարապէս կը բաղձայ երջանիկ և խաղաղ կեանք կը վարել. հեռի այն զանազան խառնակութիւններէ և

թշուառութիւններէ որովք լի է աշխարհ :

Սակայն , դժբաղդաբար , չատերն միայն չալ ու ողբալ գիտեն թշուառութեան վրայ , առանց որոնել և ի կիրարկանել ջանալոյ այն միջոցները՝ որոցմով կարելի է միայն ի բաց թօթափել չուառութեան ծանր լուծն . և այսու հասնիլ իրենց փափաքին :

Մարդս չճնաւ մէն միայնակ և առանձնակի կեանք մը վարելու համար . Աստուած զայն ստեղծած ամեն տուառ նմա ընկեր մի , այնպիսի բնութեամբ մի ստեղծելով զնա՝ որ ընկերականութեամբ միայն կրնայ ապրիլ ու զարգանալ : Մէն մի անհատ իւր նմանեաց օգնութեան պէտք տնի , առանց որոյ անկարելի է նմա դործ մ'արտադրել . ամենէն հսկայ և բազմօգուտ գործերն , բնութեան այն հրաշալիքներն՝ որք ամէն դարու սրան , չանաց պիտի արժանանան իրաւամբ , և որք աշխարհ մեծ օգուտներ մատուցած են , կը մատուցանեն և պիտի մատուցանեն ընդհանուր մարդկութեան , արդիւնք են միացեալ հանճարաց :

Երեւակայեցէք ամենամեծ հանճար մը , զուրկ բնաւին օգնութենէ , ի՞նչ պիտի կարենայ ընել այն . Թերեւս գործի մը պիտի ձեռնարկէ , բայց ընդհուպ պիտի յուսահատի , ապա գործադուլ պիտի լինի , առ իչգոյէ այն միջոցներուն ու դիւրութեանց զորս իւր ընկերք կարեն ընծեռել նմա իւրեանց օգնութեամբ :

Բայց ինչո՞ւ այսքան հեռուններն երթալ . բնութիւնն իսկ համայն ամէն վայրկեան չզգացներ մեզ փոխադարձ օգնութեան պէտքն . չէ՞ք տեսներ ծիւծեռնաձիւներն ի՞նչ կընեն , երբ կատարաւն ուրիշ կլիմաներու մէջ երթալ վրն .

տըռել իրենց կենաց պահպանման համար անհրաժեշտ եղած սնունդն . ի մի վայր կը հաւքուն նստալ , և խմբովին ու անբաժանաբար կը ունան այն կողմերն ուր պիտի գտնեն հանգիստ և առատութիւն . ի՞նչ պիտի լինէին նոքա երբ ամէն մէկերնին առանձին գաղթէին . գժուարին չէ երեւակայիլ . ոչ ոք ի նուցանէ պիտի կարենար խուսափել ճանապարհորդական վտանգներէն , բայց միայնալով , արօխքն անոնց մէջէն զօրաւորն օգնելով տկարին , առ ոչինչ կը դրեն ամէն խոչընդոտ . տհեզամուռնչ հողմն այլ եւս սարսափ չաղբեր նոցա , և անվտանգ կը հասնին անոնք այն հեռաւոր երկիրն , զոր նախախնամութիւնը պատրաստած է անոնց :

Փոխադարձ օգնութեան ույն օրէնքն դարձեալ չե՞մք տեսներ միմէ այն փոքրիկ ժրպման կենդանեաց վրայ զորս կենազգաւ կրնեմք յաճախ մեր ոտից ներքեւ : Այո՛ , միջիւններն , աշխատութեան այդ տիպարներն , երբ ամառ առ տեն զարմանալի ճարպիկութեամբ հոգը կը բորեն ձմեռուան պաշարն համբարելու համար անդ . չէ՞ք տեսներ ինչպէս կ'օգնեն միմեանց քաշելու տանելու համար ցորենոց հատիկն կամ հացի կտորիկն , իրենց գեանափոր բնակարանին մէջ : Եւ երբ ամենափոքր կենդանիներն իսկ այսքան աններեւ օրինակներ կընծայեն մեզ փոխադարձ օգնութեան և սիրոյ , ի՞նչ ամօթ մարդուն համար , երբ ինքն փոյթ չտանիր բնութեան այս մեծագոյն օրէնքն գործադրել , այսու ստորնադոյն կացուցանելով ինքզինքն անասուններէն իսկ . բայց ուրով է վնասը . մարդուն մեղանշողն մարդն է , ուստի մա՛րդն պիտի կրէ անխուսափելի կեցողիւ իւր մեղաց պատիժն :

Այսպէս կը տեսնուի թէ մարդկու-
թեան համար քանիօն օգտակար և մա-
նաւանդ անհրաժեշտ է միութիւն և փո-
խադարձ օգնութիւն . բայց որպէս զի
կատարեալ համոձայնութեամբ գործեմք
մեր նմանեաց հետ օրէնքներ կան հաս-
տատուած , որովք առաւել սերտիւ
միմեանց հետ կը կցորդենք և ներդաշ-
նակ ու խաղաղ կեանք մը կը վա-
րենք : Միութիւնն անխախտ պահող այն
օրէնքներն են երբեք և զբոս , որոց
գործադրութիւնը բարոյապէանք մեզ կը
հրամայէ . սովաւ կուսնիմք թէ քանիօն
կարեւոր է հաստատամտութեամբ պաշտ-
պանել զուսմիսն , և հաւատարմօրէն
ընել զվերջինն , և ապաքէն , ինչ է
մարդ առանց իրաւանց . ներուի ինձ ա-
սել գրոստ մը՝ որ միշտ կանարդութիւն ,
կը չարչարուի ու կը տալանալի , առանց
կարենալոյ միմուռն մ'իսկ հանել . նա՛
զոր ազատ ստեղծեց Աստուած :

Եւ ի՞նչ է մարդ առանց պարտուց .
ո՛չ ապաքէն ճիւղ մը մենակեաց , զիրկ
ի զգացմանց , ի սիրոյ . ո՛չ ապաքէն ,
կրօնմ , այնպիսին չտարբերիր բնաւ մի
գաղանէ , որ իւր որջին մէջ միայնակ ու
վայրենի կեանք մը կանցնէ : Իրաւունք
և պարտք այնքան սեղմիւ կապուած են
միմեանց հետ որ անկարելի է զայնս ի-
րարմէ բաժնել . առանց պարտուց չիք
իրաւունք , և առանց իրաւանց չիք
պարտք . սոքա այն ատեն միայն ար-
դիւնք՝ օգուտ կարտադրեն , երբ իրա-
ւաւ հետ միացած ըլլան , նման . երկու
արմաւենեաց , ուրք ա՛յն ատեն միայն
պտուղ կարտադրեն երբ միմեանց քով
սճին , ծծելով նո՛յն հողոյն խոնաւու-
թիւնը , միեւնոյն տեղւոյն օգն ու լոյսն
Ո՛հ , բնութեան այս մեծ օրինաց անթերի
գործադրութեամբ միայն կրնամք հե-
ռացնել ի մէնջ ԹՇՈՒԱԹՈՒԹԻՒՆԸ :

Մարդուն իրաւունքն է իւր անձը ,
իւր կեանքը , յիրաւի կրնա՞յ մէկը ար-
գիլել զիս ապրելէ , մտաւորական կա-
րողութիւններս զարգացնելէ . թերեւ
սմանք պատասխանեն . « Այդ հարցում
անտեղի է . չկան մարդիկ որ մեր իրա-
ւունքներն կը բառնան իմէնջ . » սակայն
ես խոնարհաբար կը պատասխանեմ թէ
ամէն ընդհանուր օրէնք իւր բացառու-
թիւններն ունի , և այն չարասիրտ մար-
դիկ , որք կը բաղձան մեր իրաւունքնե-
րը ստնակօխ ընել , ա՛հ , այդ մարդիկ
կը նմանին մի գիշախանձ գաղանի որ
օգուտ քաղելով անզօր կենդանւոյ մը
տկարութենէն , նորա վրայ կը յարձակի
և յօշ յօշ կը պատնուէ զայն : Ըստ այսմ
ամէն ոք պարտի ուրիշին իրաւունքն
յարգել , այսինքն երբեք չպատուել :

Բայց ըսկ արգարութիւնն բաւական
չէ մարդկութիւնն հանգիստ և բարեկե-
սաց վիճակի մը մէջ պահելոյ : Ստու-
գիւ արգարութեամբ՝ ամէն մարդ պի-
տի վայելէր իւր իրաւունքներն , բայց
միայն այս բաւական չէ . զի այն ատեն
աշխարհս պիտի նմանէր մի ամուլ անա-
պատի , ոչ ոք պիտի օգնէ իւր ընկե-
րոջ , երբ սա պէտք ունենայ օգնու-
թեան , այն ատեն , այն որ կը մեռնի
սովալլուկ , երբ պատառ մի հաց խընդ-
րէ արտասուագին , հետեւեալ պատաս-
խանն պիտի ընդունի . « Ինձմէ արդա-
րութիւն ուղեցիք , արգարութեան օրէն-
քըն դրիք , և ես ալ այդ օրէնքն պա-
հեցի . ինչ կուզէք աւելի . իւրաքանչիւր
ոք իւր անձին , և Աստուած ամէնուն
համար » այն ատեն , կ'ըսեմ , մահամբձ
հիւանդն բոլոր իւր դառն արտասուօք
չպիտի կարենար գտնել մի գաւաթ ջուր
զիւնքն պատառող ծարաւն անցնելու
համար , և այսպէս բոլոր մարդկութիւն .

ներն պիտի թաղուէր յետին վայրերու թեան մէջ :

Արդ, քանզի յաստիս ամէն մարդ իւր նմանեաց օգնութեան կարօտ է, ի կորուստ չմոռնուելու համար, մի աւարիչ քան ես հարկաւոր է, որով միայն կենաց դառնութիւնք կրնան ամօքիլու այն է՝ ԳՈՒԹ : Ո՛հ, ի՞նչ կեանք է այն մարդուն կեանքը, որ յիշաւի եւ ոչ ումեք կը փնտռէ, բայց իւր կեանքն իւր ինչքն միայն կը մտածէ յար. ի՞նչ մարդկային հրէշ մ'է այն՝ որ իւր աւանջները կը գտցէ տառապելոյ հեծեծ մանց, քաղցելոյ աղաղակաց ու աղերսանաց, եւ որ իւր սրտին մէջ չկրեր սիրոյ՝ գթոյ զգացում մի իւր նմանեաց նկատմամբ. ա՛հ, վայրի դաղաններն առաւել երջանիկ կեանք մը կը վարեն իրեանց անտառին մէջ :

Արքան հմտալից եւ միանգամայն հիացուցիչ են սա երկու վճիռներն որք զթոյ եւ արդարութեան օրէնքներն իրենց մէջ կը բովանդակեն :

Ըրէ՛ սյոց ինչ որ կուզես որ ուրիշներն քեզ ընեն :

Ախ՛ ըներ այլոց ինչ որ չես ուզեր որ ուրիշներն քեզ ընեն : Բայց՝ ինչպէս որ ըսինք՝ մարդուն համար բաւական չէ միայն իւր իրաւունքներն ճանչնալ ու պահանջել. իրաւանց պահանջման հետ ի միասին պարտքեր եւս կան ի շնու. քանզի որչափ արդարացի եւ քաղցր է իրաւանց վայելումը, նոյնքան հարկաւոր եւ արդարացի է նաեւ պարտոց ճանաչումն եւ գործադրութիւնը, քանի որ պարտքով է որ անհատը միմեանց կը միանան. եւ պարտքով, այո՛, պարտոց ճանաչմամբ եւեթ ընկերութիւնք կրնան կազմուիլ, եւ մանաւանդ կայուն մնալ. քանզի առանց պարտոց

չիք կապ, եւ հետեւաբար չիք ընկերութիւն :

Ամէն մարդ իրաւունքներ ունի. բայց ամէն մարդ պարտքեր ալ ունի. զորս ըստ արժանւոյն կատարած տան միայն կրնայ իւր իրաւունքներն պահանջել : Սարդուն պարտքերն զանազան եւ բազմաթիւ են. նա պարտական է նախ քան զամենայն սիրել զԱստուած, օգնել ըստ կարի իւր նմանեաց, հայր եւ պաշտպան կանգնիլ՝ լքեալ որքին, նեցուկ ըլլալ ծերունոյն, հիւրընկալել զտարականն, առաւ իւր զաւակաց սընունդ մարմնական եւ անունդ մատուրական :

Ահա՛ բնութեան այս անդադրանքի օրինաց կատարեալ գործադրութեամբ է որ մարդ պիտի կարենայ ընդ միշտ ըստ կարելոյն երջանիկ քանզի չիք կատարեալ երջանկութիւն յաստիս— կեանք մը վարել. հետեւիմք ուրեմն նոյա կէտ առ կէտ եւ պահեմք այդ օրէնքներն, եթէ կուզեմք երջանկի ըլլալ. եւ մի է այն որ չբաղձար բարեբաղդ ըլլալ . . . :

Յ. ՀԻՆԴՂԵԱՆ

ՅԻՆԴՂԵԱՆ ԸՆՏԱՆԻՔ ՄԸ

ԺԱՄԱՆԱԿԱՅ ՎԵՊ

ԳԼՈՒԽ Զ.

ՓԱՓԱՔՆԵՐ

(13)

Երկաթագործը իւր որտի առձեռնութեանց մէջ, եւ նորա քնտանիքը ուրախութեամբ կանցնէին իրենց օրերը. զուարթութիւնը կը թաղաւորէր, նոյն իսկ այն գիշերները, երբ ընտանեաց ամէն անդամները ճրագի լուսէն զրկուած էին աղքատութեան պատճառաւ, եւ ամենա

քրքիջներն լսելի կը լինէին այդ մըթու-
թեան մէջէն : Ասում միմիայն լուռ էր ,
նա թաղուած էր իւր մտահոգութեանց
մէջ , չէր նակցեր իւր ընտանեկան
ուրախութեանց :

Շատ օրեր ընտանիքը այս գգաց-
մանց , գոհունակութեան գգացմանց մէջ
կը յարատեւէր , երբ անձանօթ մարդ մը
Աստմին մտատանջութեանց ուշադիր լի-
նելով՝ կուգայ , բախտը փորձել կտա-
լարկէ , այսինքն քարահանք մը վարձել
և վաճառականութեամբ զբաղել , ինք կը
խոտանար պէտք եղած գրամը հայկոյ-
թեւ , այլ կուգէր որ իւր կողմանէ վե-
րակացու լինէր այս նորոգ ստանձնած
գործոյն , կը յայտնէր թէ նորա հաւա-
տարմութեան վրայ ապահով կրնար լի-
նիլ : Թէն յանգուցն էր գործը , սա-
կայն պէտք էր յարատեւութեամբ աշ-
խատիլ , և այդու պիտի յաղթէր ամէն
դժուարութեանց :

Երկաթագործը այս առաջարկին վը-
րայ յանշափա ուրախացաւ , և ըստ թէ
ամէն կերպով աշխատելուն կրնար վըս-
տահ ըլլալ :

Այն փայրկեներն Ասում կը սկսի բո-
լորովին փախալի , կարծես կը զառանցէ
իւր երազած հարստութեանց վրայ , և
նա որ իւր անակը վերաշինելու փափա-
քն ունէր , կուգէ այնուհետեւ իւր գիւ-
ղը ծախս առնել , ահա՛ ո՛րչափ կը օր-
տալին մարդիկ իրենց փափաքանաց մէջ ,
որչափ կը մոլորին իրենց ծայրացեղ ըզ-
գացմանց մէջ : Իւր ընտանիքն չափա-
զանց ուրախութեան մէջ խորատուգրած
էր , տեսնելով Աստմի ուրախութիւնը՝
որ անակնունելի բան մ'էր :

Այնուհետեւ գործունէութեան կեն-
դանի տիպար մը եղած էր Ասում , հար-
կաւոր բանակցութիւններէն վերջ այլ

ևս թողած էր իւր կրպակը , յորում
բաւական տարիներ անցուցած էր և իւր
ընտանեաց ապրուստը հայկոյթեւ , հոն
ոսկաւապետութեան վարձած էր , և
հոնկէ երանութեան օրերու վայելքն քա-
ղած էր , սակայն որչափ պիտի փոխ-
ուէր այժմ նորա կացութիւնը , պիտի
հարստանա՞ր , այսինքն երջանիկ պիտի
ըլլար , ահա՛ր խորհուրդներ , ոչք կը
պաշարեն մարդկային միտքերը :

Բաւական հեռու տեղ մը կը գրո-
նուէր իւր գործատեղին , ուր ամեն օր
կը յաճախէր իւր նախապատրաստու-
թիւնները կատարելու համար , կը բա-
նակցէր այս ու այն մարդոց հետ , որ-
պէս զիլաւ ձեռքերու մէջ զներ իւր
և իւր բարեկամին բախտը : Բաւական
քարահաններ վարձեց , գործաւորներ ,
որոնց վրայ վստահութիւն ունենալու
համար կը փորձէր մօտէն զաննիլ : Ա-
նոնց աշխատութիւնները ըստ արժան-
ւոյն կը վարձատրէր , և բոլորովին սի-
րելի եղած էր , նորա հրամանները ան-
վերջապ կը կատարուէին , և չէր նմաներ
այն գործարանատէրերուն որք իրենց
ստորակարգեալները չարչարելուն մէջ կը
գտնեն իրենց գործոց յաջողութիւնները :

Այս կացութիւնն կուգեր Ասում որ
յարատեւ լինի , և կարծես յարատեւ լի-
նելու տրտմադիր կ'երևէր , զի շատ օ-
րեր , շատ ամիսներ ինք զլուխ կեցած
էր իւր գործաւորաց աշխատութեան ,
որ արդիւնաւոր լինելու չափ կը յատ-
ջանար . ծանր է հրամայել անոր հա-
մար՝ որ ցարդ հրամաններ միայն ըն-
դունելու վարձած էր : Աստմի հարուստ
բարեկամը աւելի կը նպաստաւորուէր
այնքան յաջողութիւններէն , և գործը
ինքնին մեծ առատութիւն կը խոստո-
նար , բարւոք երաշխաւորութիւն , ահա

այդ՝ խրճիթը պալատի կը փոխարկէր, և թշուառը՝ յոյժ լերջանիկ անձի, այնուհետև երկաթագործին կեանքը ի՞նչ եղաւ, քաղցր մեղեալի մը, ընդհատուած ընդ միշտ իւր ընտանեաց ատուածանուէր օրհներգութեամբքը: Ուրեմն երկաթագործը երջանիկ էր իւր հարստութեանց մէջ, իւր վայելից խորըն. — Ոչ երբէք. — նա հանապազ կը մտածէր ո՛չ թէ իւր ստացած հարբտութեանց վրայ, այլ իւր դստեր վերայ, կը փափաքէր զանի ամուսնաւորել, վասն զի գիտեր թէ նա կատարեալ մայր մը կրնար լինիլ, և հեռաւաբար զանի ամուրի պահել, ոչ միայն ծնողական պարտքը չկատարել է, այլ և զրկել հայ ընտանիքները՝ գեղեցիկ անդամէ մը. ճշմարիտ հօր մը պարտքը ի՞նչ է, եթէ ոչ իւր որդւոց երջանկութեան վերայ խորհիլ, և զայն ի կատար հանել, հոս կը դադրի ծնողաց կոչումը, որ ուրախութիւն է նաև նոցա: Երբեմն Աստուծոյ այս վշտօք կը տառապէր, որովհետեւ կը ճանչնար իւր ճշմարիտ պարտքերն, հայրական առաքինութիւնները. թող չմտածէ սակայն վասն զի իւր աղջիկը գեղեցիկ է, և ինք հարուստ, ուրով կրնայ իւր աղջկան բախտը երաշխաւորել. մանաւանդ այս միջոցին իշխանուհի մը դարձած էր իւր դուստրը աչերուն մէջ հուր ունէր, չրթանց վերայ՝ ժպիտ, սրտին մէջ գորով, անհրնար էր որ տեսնողը չհրապուրուեր, չուզեր նորա համար կեանքը փոխանակել:

Աստուծոյ անշուշտ չափտի մտածէր այնքան եթէ գիտնար որ իւր հարուստ գործակցին սիրտը օրհորդին համար կը բարախէր, այդ գործակիցը չէր այնչափ տգէտ. ժամանակին ուսեալներէն էր,

բարեպաշտիկ էր ի բնէ, և շատ մը բարեմասնութիւններով օժտեալ, կուզեր որ իւր հարստութիւնները բարեօք ի կիրարկանէր, և այս միայն ընտանիք մը կազմելով կարելի կը լինէր, ծնունդ տալով առաքինի սերնդեան մը, որ իրեն չափ անշուշտ պիտի պաշտէր զԱստուծոյ, և օգտակար լինէր մարդկութեան: Հարուստ լինել՝ չնշանակիր երբէք երջանիկ լինիլ, երբ չկատարէ այդ հարուստը իւր անհատական պարտաւորութիւնները, նա խղճի խայթով կը տանջուի, ուստի երջանկութենէ ի թշուառութիւն կը գլորի, իբրեւ ժայռ մը՝ որ բարձունքէն անդնդոց մէջ կ'անհետանայ իսկոյն:

Այդ հարուստ գործակիցը կուզեր այլ ևս միանգամ ընդմիշտ բառնալ իւր սրտի տրուները, գրկել իւր անձկային, և կենաց երանութիւնները վայելել. առանձնութիւնը անտանելի է, մարդ ի ծնէ ընկերական լինելով, իւր միայնութիւնը միշտ հաւաչանքներով պիտի անցնի, այսինքն կեանքը ողբերով ի գերեզման պիտի իջնէ: Գործակիցը համարձակեցաւ վերջապէս իւր սրտին վերքերը բանալ Աստուծոյ, ըսել թէ իւր երանութեան համար միայն հարկ էր իւր առաքինի դուստրը, որ Անտիոպէ մը պիտի ըլլար իրեն, պատճառ այնքան բաղմնապատիկ վայելքներու:

Աստուծոյ դիմաց վրայ սրտին ուրախութիւնը ցոլաց, և երկու բարեկամաց աչքերն բոցաւառեցան, ոգեւորեալ խօսակցութիւններ անցան ունեցան իրենց մէջ, և այնուհետև իրարու հայր և որդի անունները սկսան ձայնել. երջանիկ էին երկուքն ալ: Աստուծոյ ընտանիքն ևս ուրախացաւ յոյժ, ինչ վարձք կրնար լինել այդ աղնիւ ծնողաց առաքինութեան համար, իրենց համար տմէն բան

քաղցրաժպիտ էր, այլ ևս ուրիշ ի՛նչ պէտք է մտածէին, քանի որ իրենց գուտարը ևս երանութեան մը կը թռչէր:

Ատոմ՝ ուրախ գուարթ իւր գործերը յառաջ կը տանէր, ալ մտահոգութեամբ չէր պաշարուած իւր միտքը, օրըստօրէ նորանոր յաջողութեամբք կը պոսակուէին իւր ջանքերը, ինք երբէք ձանձրոյթ չէր լմանար իւր տաժանելի աշխատութիւններէն, իւր աշխատակիցն իրեն համար խրախոյս մ'էր, կ'ընդունութիւն մը՝ որ գինն էր իւր գտներ երջանկութեան: Իւր ուրախութիւնը յաբաւ և՛ էր. — ոչ:

Օր մը երբ իւր սովորական գուարթութեամբ հրամաններ կուտար գործատեղւոյն մէջ, և քարահանքին խորխորատին եզրը կեցած ականատես կըլլար, յանկարծ կործես մէկը զինքը անդունդին մէջ գահալիւծեց, որովհետեւ իւր կեցած տեղը լսիրժ էր, իւր բոլոր անդամները խլրտախլուած էին, աւագ, տխուր պատպարակի մը մէջ տարածեցին զանի որ կը հառաչէր խորին, և ցաւոց սատուութենէն կը գոչէր մերթ քնդ մերթ ա՛հ, ա՛յսպէս վազանցիկ են երջանկութեան երազները:

(Շրտանային)

ՎԵՊԱՍԵՐ

ԱՐՈՒՆԸ ՏԱՅԻՏՈՒԹԻՒՆ

Մարդկային ծանօթութեամբք յառաջ եկած օգտակար արուեստից ամբողջութիւնն է այս, որ արտատրութեան կը ծառայէ մարդուն ֆիզիքական և բարոյական զօրութիւնները: Այս արուեստները իրենց նպատակին համեմատ կրտսնուն, երկրագործական, ձեռագործական և վաճառականական արուեստգի-

տութեանց: Ամէն արուեստգիտութիւն երեք գործողութեանց պէտք ունի. այսինքն, բնական օրինաց ծանօթութեան և այս գիտնոց դերն է, այս ծանօթութեան կիրառութեան, որ գործն է ձեռնարկողին, գործադրութեան, և այս աշխատութիւնն է գործաւորին: Գաւառական հանգամանքները և օրէնսդրին հանճարը շատ բան կրնան՝ օրոշելու համար արուեստգիտութեան մէկ ճիւղին միւս ճիւղերուն վրայ ունեցած առաւելալիւթիւնը: Վաղեմին հռոմ կը յարգէր երկրագործութիւնը և կարհամարհէր ձեռագործական արուեստները և վաճառականութիւնը: յԱթէնս, վաճառականութիւնը և արուեստաւորաց աշխատութիւնները զարգացած էին, մինչդեռ խոպան երկիրը երկրագործութեան չէր ընծայէր իւր երախայրէքն: Աւստրիա և Չին կը քաջաբեւեռն երկրագործութեան յառաջդիմութիւնները եւ կը վակէին իրենց սահմանները մեծամասամբ վաճառականութեան թուղեւ: Հոլանտա վաճառականութեամբ գտաւ իւր զօրութեան եւ մեծութեան հաստատութիւնը: Անգղիացիք առաջինն եղան որք յաջողեցան այնպիսի քարտէք վարչութիւն մը հաստատել, որով պահպանեցին թէ ինքզինքնին եւ թէ բնատուածնին, եւ այս եղաւ միանգամայն կատարելագործելով մշակութիւնը, վաճառականութիւնը եւ ձեռարուեստը: Նոյն իսկ միացեալ Նահանգաց մեծագոյն մասին արուեստական յառաջգիմութիւնները Անգղիոյ գործն են: Բրիտանական արիւնն էր որ կ'ընդունութիւն սուտաւ աղքատութիւնով եւ մեծաշաղթ իշխանութեան: Գաղթան իւր յորդախաղաց դետերով, երկու ծախերով, և գեղեցկաչրադար ուղիներով և ջրանց-

ներով կրնայ տանիլ իւր երկրին ամէն անկիւնները իւր արուեստագիտութեան ճիւղերը :

Ամենուրեք արուեստագիտութիւնը կընդհանրանայ, և թիւրքիա եւս իւր Մահմետական և ոչ Մահմետական ժողովուրդներով կաշխատի իւրովն արուեստագիտութեան ճիւղերուն : Իւր հըպատակաց մէջ հայ տարրը ևս կը մտնակցի, սակայն հայ ճարտար արուեստաւորներ չեն յաճախեր այնքան ձեռագործ աշխատութիւնները կարհամարուն ի մէջ գծախառնար, ժամ է որ մեր ուշագրութիւնը յայտմ մասին դարձնենք, զօրաւիգ լինինք Արուեստաւորաց բնկերութեան, մանաւանդ զօրաւիգ լինին նմա սակաւաթիւ հայ արուեստագետք, որպէս զի նոքա ծաւալեն հայարնակ գաւառաց մէջ արուեստներ, ինչպէս Միացեալ բնկերութիւնք կը ծաւալեն լոյս :

Որչափ կը փափաքինք դպրոցներ ունենալ մանկանց համար, նոյնքան պէտք է փափաքինք երիտասարդաց համար արուեստանոցներ :

Արուեստանոցներու նախասննակներն կը նկատուին դպրոցները. եթէ ուսմամբք օժտեսլ գործաւորներ տանք այս կամ այն արուեստական ճիւղին, այն ժամանակ չպիտի լինի կեանքն անհանգուրժելի, և մեր երիտասարդներ յուսահատ չպիտի լինին ձեռնթափ լինելով ամէն արուեստներէ. ողբացեալ երիտասարդ մը իւր անգործութենէն վհատեալ երկու տարիներ առաջ ինքզինքը զոհեց Արեւելեան Բուժէլիի երկաթուղեաց գծին վրայ, և երբ երիտասարդ մը այսպէս զոհ կը լինի տաւազան մտածելովն, մենք հասկնալու ենք թէ շտաեր կան սյուպիսիք, որոնք կը

զոհուին ի վնաս ազգին, միւսացութեան մէջ կորսուելով, և եթէ այսօր Ազգք այդպիսեաց թիւը վիճակագրութեան մը մէջ անցնել ուզէ, չա՛տ ու չա՛տ պիտի ճոխ գտնէ այդ թիւը : Ըստ որում արուեստից արհամարհուելով յառաջ կուգան բազում ազէտներ, որք ընտանեկան յարկերն կործանելու կոպտոնան հեազհետէ, վասն զի բնդհանուր համազում եղած է թէ ժամանակներն լաւ չեն երթար, ընտանեաց ծախքերն կը բազմապատկին, այս արտաւնջներն, չեմք կարծեր, որ այնչափ արդարանալի լինին, վասն զի եթէ մենք գործունէութեան շրջանակին մէջ մտնենք, ինչպէս մտած էին Պոլսեցիք իրենց անցեւոր մէջ, այն ատեն պիտի վերջանան ամէն առարկութիւններ, և չպիտի ըսենք «գործ չկայ», այլ հանգուցեալ Հ. Պ. Պոյնուէյրիեան վարդապետին հետ պիտի գոչենք «գործ կայ, գործ ո՛ղ ալ կայ» :

Ահա միակ այս միջոցաւ կը բաւնամք մեր վրայ ծանրացած շատ մը թշուառութիւնները, որովք կընթանամք կենաց ապարէզին մէջ գայթ ի գայթ եւ յուսահատ, եթէ միանգամ խելաւնուա լինիմք արուեստից օգտակարութեան, պիտի գիւրացնեմք ամէն անհարթութիւններ եւ խոչեր որոնց առջեւ ընկրկիլ չէ երբէք արիութիւն, եւ անպատեհ է մեզ՝ տատամիլ անոնց տեսլեամք :

ԽՄԲԱԳԻՐ . - Սիմոն Գաբամաճեան
ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ . - Արամ Աշգեան

ՏՊԱԳՐԵԱԼ ՀՐԱՄՈՆԱԻ ՄԷԱՐԻՖԻ